

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

נתיבי הלכה - הדף היומי

השתלשלות ההלכה מהדף
עד השולחן ערוך

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

ספק נפשות דוחה את השבת

(פ"ג א') (המשך משנה): ועוד אמר רבי מתיא בן חרש: החושש בגרונו, מטילין לו סם בתוך פיו בשבת, מפני שהוא ספק נפשות, וכל ספק נפשות דוחה את השבת.¹

(פ"ד ב') (ומקשה) למה לי תו למימר "וכל ספק נפשות דוחה את השבת"?

אמר רב יהודה אמר רב: לא ספק שבת זו בלבד אמרו, אלא אפילו ספק שבת אחרת (דפשיטא לן דהיום לא ימות, אלא ספק שאם לא יעשו לו היום, שמא ימות לשבת הבאה). היכי דמי? כגון דאמזדה (הרופאים לעשות לו רפואה) לתמניא יומי, ויומא קמא שבתא. מהו דתימא ליעכב עד לאורתא, כי היכי דלא ניחול עליה תרי שבתא, קמ"ל.

תניא נמי הכי: מחמין חמין לחולה בשבת, בין להשקותו בין להברותו (רחיצה, שמא יבריא מאליו). ולא שבת זו בלבד אמרו, אלא לשבת אחרת. ואין אומרים נמתין לו שמא יבריא, אלא מחמין לו מיד, מפני שספק נפשות דוחה את השבת. ולא ספק שבת זו אלא אפילו ספק שבת אחרת. ואין עושין דברים הללו לא על ידי גוים, ולא על ידי קטנים, אלא על ידי גדולי ישראל. ואין אומרים יעשו דברים הללו לא על פי נשים, ולא על פי כותיים. אבל מצטרפין לדעת אחרת.

תנו רבנן: מפקחין פקוח נפש בשבת, והזריז הרי זה משובח. ואין צריך ליטול רשות מבית דין. הא כיצד? ראה תינוק שנפל לים, פורש מצודה ומעלהו. והזריז הרי זה משובח. ואין צריך ליטול רשות מבית דין. (ומבאר) ואף על גב דקא צייד כוורי (עמו).

ראה תינוק שנפל לבור, עוקר חוליא (כדי להשפיל שפת הבור, ויהא נוח להיכנס), ומעלהו. והזריז הרי זה משובח. ואין צריך ליטול רשות מבית דין. (ומבאר) אף על גב דמתקן דרגא.

ראה שננעלה דלת בפני תינוק, שוברת ומוציאו. והזריז הרי זה משובח, ואין צריך ליטול רשות מבית דין. (ומבאר) ואף על גב דקא מיכוין למיתבר בשיפי (נסרים שצריך להם, או פירושו קיסמין להדלקה).

מכבין ומפסיקין (בכלים של מתכת או חרס מלאים מים) מפני הדליקה בשבת. והזריז הרי זה משובח. ואין צריך ליטול רשות מבית דין. (ומבאר) ואף על גב דקא ממכין מכוכי (משפיל ומציע הגחלים לצלות עליהם לערב).

וצריכא (להשמיענו כל אלו). דאי אשמועינן ים, משום דאדהכי והכי (עד שישאל בבית דין) אזל ליה (לאיבוד). אבל בור דקא יתיב אימא לא, צריכא. ואי אשמועינן בור, משום דקא מיבעית. אבל ננעלה דלת אפשר דיתיב בהאי גיסא ומשביש ליה באמגוזי (מפתהו ומקשקש לו באגוזים). צריכא.

מכבין ומפסיקין, למה ליי? דאפילו לחצר אחרת (דליקה בחצר זו, ונפשות בחצר אחרת, והם חולים או קטנים).

גרסינן **בירושלמי** (יומא, פרק שמיני, הלכה ה): **תני:** הזריז משובח, והנשאל מגונה, והשואל הרי זה שופך דמים.

¹ וכמו שמסיק בגמרא, פ"ה ב', מהפסוק (ויקרא, פר' אחרי מות, יח,ה) "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת חֻקֵי וְאֶת מִשְׁפָּטֵי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֲתֶם הָאֲדָם וְחֵי בְּהֵם" ולא שימות בהם.

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שיטות הראשונים

אין עושין דברים הללו על ידי גויים וקטנים: תוספות, אור זרוע, רא"ש, רבינו ירוחם, ור"ן פסקו, שאף אם יש גויים או קטנים מזומנים להם, אין עושים על ידם.² והוסיף רבינו ירוחם כי אם הנשים או הכותיים יעשו דברים אלו מעצמן, אין מוחין בידם. וכן אם אין אחרים, שיעשו הם.³ וראבי"ה, רי"ד, וריא"ז פסקו, כי אם היו גויים מזומנים, מוטב לעשות על ידם ולא על ידי ישראל גדול.⁴ וכך דייקו ראשונים מהירושלמי.⁵ וכן פסק הרמ"א.⁶

אלא על ידי גדולי ישראל: רוב הראשונים נקטו שהכוונה לגדולים בניגוד לקטנים וגויים שפטורים ממצוות. אולם הרמב"ם וריא"ז כתבו גדולי ישראל בניגוד לעמי הארץ והדיוטות, ובספר הבתים כתב, 'גדולי ישראל וחכמיהם'. ומשמע שהבינו ש'גדולי ישראל' הכוונה לגדולים בתורה.⁷ והשו"ע פסק כדעת רוב הראשונים.⁸

אין אומרים יעשו דברים הללו על פי נשים: נחלקו הראשונים בגירסת הגמרא ופירושה. רש"י פירש, שאין סומכים רק על חוות דעת של נשים, אבל דעת הנשים מצטרפת להוות רוב או ספק.⁹ הרמב"ן ור"ן¹⁰ ביארו לגירסתו, שאין עושים את המלאכה רק על ידי הנשים והכותיים, שמא יתעצלו או יפשעו בו, אבל הם מצטרפים לישראל ועושים איתם יחד. ריב"א ורבינו פרץ גרסו אחרת,¹¹ ופירשו, מצרפים את דעתם להחשיב את הדבר כספק נפשות.¹² בשם רי"ף ורמב"ם ביארו הראשונים, שאם הזדמן שנצרכו נשים או כותיים לצורך פיקוח נפש עושים על ידם, אך לא באופן קבוע, שמא

² שמא יתעצל הנכרי ולא יעשה ויבא לידי סכנה. תוס'. חיישינן זמנין דליתנייהו ואתי לאהדורי בתרייהו. רא"ש.

³ וכתב על כך הבית יוסף כי הדבר פשוט.

⁴ וכך נראית דעת המאירי, שכתב "ואין צריך לעשות דברים אלו לא על ידי גוים ולא על ידי קטנים אלא אף בגדולים".

⁵ ירושלמי שבת פרק טז הלכה ז: כל דבר שיש בו סכנה אין אומרים יעשו דברים הללו בנשים ובקטנים אלא אפילו בגדולים אפי' בישראל. ירושלמי יומא פרק ח הלכה ה: כל דבר שהוא של סכנה אין אומר יעשו דברים בעכו"ם ובקטנים אלא אפילו בגדולים בישראל.

⁶ או"ח שכת"ב. והמשנ"ב (ס"ק לז) כתב על פסק הרמ"א כי אין מנהג ותיקין הוא, ואף אם יכול לעשות על ידי גוי מכל מקום הישראל יזדרז בדבר. מקורות: תוספות (פ"ד ב', ד"ה אלא). אור זרוע (ח"ב סימן קח). רא"ש (סימן יד). ר"ן (ד ב ברי"ף). רבינו ירוחם (נתיב יב חלק ט). ראבי"ה (סימן תקכח). רי"ד (פסקי הרי"ד פד, ב). ריא"ז (פסקי ריא"ז יומא הלכה ג סעי' ט).

⁷ גם גרסת הרמב"ם שהיתה לפני הבית יוסף היא "גדולי ישראל וחכמיהם", אך העיר על כך הבית יוסף כי לאו גדולים בחכמה קאמר, דאם כן מאי איריא נשים וכותיים אפילו שאר אינשי נמי אלא ודאי גדולים לאפוקי קטנים, ישראל לאפוקי גויים.

⁸ או"ח שכת"ב. אך המשנ"ב פסק כדעת הראשונים שהבינו שדווקא גדולים בתורה. מקורות: רמב"ם (פיה"מ שבת יח, ג). ריא"ז (יומא הלכה ג סעיף ט). הבתים (שערי המלאכות האסורות ביום השבת שער שלישי).

⁹ כגון שנים אומרים צריך ושלשה אומרים אין צריך ואשה או כותי אומרים צריך מצטרפין למהוי פלגא ופלגא וספק נפשות להקל. וגרס: אין אומרים יעשו דברים הללו על פי נשים, אבל מצטרפים לדעת אחרת.

¹⁰ והקשה הרמב"ן על פירוש רש"י, דאשה בקיאה ודאי מחללין שבת על פיה, כדתנן וקורין לה חכמה ממקום למקום. ועוד, מדלא קתני אין מחללין על פי נשים ועל פי כותיים, וקתני אין אומרים לעשות, שמע מינה לאו בבקיאות דידהו תליא. אך הר"ן דחה את הקושיה הראשונה, דשאני פקוח נפש דחיה שהיא אומנות המסורה לנשים והן בקיאות יותר מהאנשים.

¹¹ ריב"א הקשה על רש"י, למה לא יעשו על פי נשים חכמות בקיאות בספק נפשות כמו על פי אנשים, וגבי יולדות נמי מחללין שבת על פי נשים. ולכן גרס בברייתא 'ואין עושין דברים אלו על פי נשים ולא על פי נכרים אבל מצטרפין לדעת אחרת'. רא"ש בשם ריב"א.

¹² ולישנא דאבל דחוק קצת. רא"ש.

נתיבי הלכה - הדף היומי

השתלשלות ההלכה מהדף
עד השולחן ערוך

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

יבואו ל"דעת אחרת", לומר שמכשילים אותם בכך.¹³ הרי"ד פירש שהחשש הוא שיבואו לעשות כך בכל חולה אף על פי שאין בו סכנה.¹⁴ והשו"ע פסק כרי"ף ורמב"ם.¹⁵

ראה תינוק נופל שפורש מצודה ומעלהו: דעת בה"ג, רוקח, ריבב"ן, ור"ן, שמותר אפילו כשכוונתו גם לצידת הדגים, ולא רק להצלת התינוק.¹⁶ ודעת המאירי¹⁷ דאסור להתכוון לצידת הדגים.¹⁸

שולחן ערוך

(או"ח הלכות שבת, סי' שכח)

- י. כל חלי שְהָרופֵאִים אומרים שְהִיא סְכָנָה, אף על פי שְהוּא על הַבֶּשֶׂר מִבְּחוּץ, מְחַלְלִין עָלָיו אֶת הַשַּׁבָּת; וְאִם רוֹפֵא אֶחָד אומר: צָרִיךְ, וְרוֹפֵא אֶחָד אומר: אֵינוֹ צָרִיךְ, מְחַלְלִין; וְיֵשׁ מִי שְאֹמֵר שְאֵין צָרִיךְ מִמָּחָה, דְּכָל בְּנֵי אָדָם חֲשׁוּבִים מוּמַחִין קֶצֶת, וּסְפֵק נְפִשׁוֹת לְהַקֵּל. הַגֵּה: וְיֵשׁ אומרים דְּרוֹקָא יִשְׂרָאֵלִים, אֲבָל סֵתֵם עֲכוּ"ם שְאֵין רוֹפֵאִין לֹא מְחַזְקִין אוֹתָם כְּבִקְיָאִים (אסור וְהֵתֵר הָאֵרֶף). מִי שְרוֹצִים לְאָנְסוֹ שְיַעֲבֹר עֲבֵרָה גְדוֹלָה, אֵין מְחַלְלִין עָלָיו הַשַּׁבָּת כְּדִי לְהַצִּילוֹ עֵין לְעֵיל סִי ש"ו (בֵּית יוֹסֵף בְּשֵׁם הַרְשֵׁב"א).
- יא. חוֹלָה שְיֵשׁ בּוֹ סְכָנָה, שְאֵמְדוּהוּ בְיוֹם שַׁבָּת שְצָרִיךְ לְעִשׂוֹת לוֹ רְפוּאָה יְדוּעָה שְיֵשׁ לוֹ מְלֶאכֶת חֲלוּל שַׁבָּת שְמוֹנָה יָמִים, אֵין אומרים: נִמְתִּין עַד הַלַּיְלָה וְנִמְצָא שְלֹא לְחַלֵּל עָלָיו אֶלָּא שַׁבָּת אַחַת, אֶלָּא יַעֲשׂוּ מִיָּד אף על פי שְמְחַלְלִין עָלָיו שְתֵי שַׁבָּתוֹת. וּלְכַבּוֹת הֵנֶר בְּשִׁבִיל שְיֵישׁן עֵין לְעֵיל סִימָן רע"ח.
- יב. כְּשִׁמְחַלְלִין שַׁבָּת עַל חֲלִי שְיֵשׁ בּוֹ סְכָנָה, מְשַׁתְּדֵלִין שְלֹא לְעִשׂוֹת עַל יְדֵי גוֹיִים וְקַטְנִים וְנָשִׁים אֶלָּא עַל יְדֵי יִשְׂרָאֵל גְּדוֹלִים וְבְנֵי דְעַת. הַגֵּה: וְיֵשׁ אומרים דָּאִם אֶפְשָׁר לְעִשׂוֹת בְּלֹא דְחוּי וּבְלֹא אַחוּר עַל יְדֵי שְנוּי, עוֹשֶׂה עַל יְדֵי שְנוּי; וְאִם אֶפְשָׁר לְעִשׂוֹת עַל יְדֵי גוֹי בְּלֹא אַחוּר כְּלָל, עוֹשִׂין עַל יְדֵי גוֹי (אוֹר זְרוּעַ וּש"ג וּמ"מ בְּשֵׁם רַאב"ן) וְכֵן נוֹהֲגִים; אֲבָל בְּמָקוֹם דְּיֵשׁ לְחוּשׁ שְיִתְעַצֵּל הַגּוֹי, אֵין לְעִשׂוֹת עַל יְדֵי גוֹי (תוֹסְפוֹת ור"ן).
- יג. כָּל הַזְרִיז לְחַלֵּל שַׁבָּת בְּדָבָר שְיֵשׁ בּוֹ סְכָנָה, הֵרִי זֶה מְשַׁבַּח אֶפְלוֹ אִם מִתְקַן עִמּוֹ דְבָר אַחַר כְּגוֹן שְפָרַשׁ מְצוּדָה לְהַעֲלוֹת תֵּינוֹק שְנִפְּל לְנֶהֱרַ וְצַד עִמּוֹ דָּגִים, וְכֵן כָּל כְּיוֹצֵא בְּזֶה.

¹³ הרי"ף והרמב"ם גרסו: 'ואין אומרים לעשות דברים הללו לא על ידי נשים ולא על ידי כותים, מפני שמצטרפים לדעת אחרת'. וכך פירשום רמב"ן, רא"ש ור"ן. יש לציין כי גרסת הרמב"ם בדפוסים, שונה מגרסתו בכתבי יד. בדפוסים כתוב רק משפט אחד: אין עושין אותן לא על ידי נכרים ולא על ידי קטנים ולא על ידי עבדים, ונימק זאת הרמב"ם "כדי שלא תהא שבת קלה בעיניהם". ועל פי זה ביאר הבית יוסף, כי נימוק זה מבאר גם את דברי הגמרא שאין אומרים לעשות דברים הללו על ידי נשים. אך בכתבי יד של הרמב"ם מובא משפט נוסף, 'ואין מורין לנשים לעשות דברים אלו', ועל זה לא מובא הנימוק שתהא שבת קלה בעיניהם.

¹⁴ וגרס: 'שמא מצטרפים לדעת אחרת'.

¹⁵ או"ח שכח, יב. מקורות: ריב"א (הו"ד ברא"ש ובר"ן). רבינו פרץ (תוספות רבינו פרץ פ"ד ב'). רמב"ן (תורת האדם ענין הסכנה). רי"ף (ד ב בדפיו). רמב"ם (הל' שבת ב, ג). רי"ד (פסקיו).

¹⁶ וכך משמע מדברי הפרדס הגדול ושבלי הלקט, שכתבו "ראה תינוק שנפל לים פורס מצודה ומעלהו והזריז הרי הוא משובח אע"פ שהוא מתכוין לצוד לפי דרכו".

¹⁷ ולדעת הלחם משנה (הל' שבת ביז) כך גם דעת הרמב"ם.

¹⁸ מקורות: בה"ג (שאר הלכות שבת). רוקח (סימן קט). ריבב"ן (פ"ד ב'). ר"ן (שבת לח א ברי"ף, ד"ה מתניתין). פרדס הגדול (סימן קן). שבולי הלקט (סי' רל). מאירי (בית הבחירה יומא פ"ד ב').